

SPORT MAKTABI O'QUVCHILARIDA IRODAVIY HOLAT DIAGNOSTIKASI

Tog'ayev Dostonjon Isoqovich

Samarqand viloyati 59-nurli maskan o'qituvchisi

Annotatsiya: Sport maktabi o'quvchilarida iroda har bir yosh sportchi hayotida va sport tarbiyasida muhim ahamiyatga ega bo'ladi. Iroda deganda, inson o'z oldiga maqsad qo'yib, unga erishishda turli qiyinchilik, to'siqlarga qaramasdan o'zini boshqara olish, his-tuyg'ularini nazorat qilish, mehnatsevarlik, qat'iyatlilik va sabr-toqat ko'rsatish kabi ijobiy xususiyatlar tushuniladi. Aynan shu xislat sportchilar hayotida va mashg'ulot jarayonlarida juda zarur va kerakli bo'lib qoladi. Chunki sportda ko'plab ruhiy bosimlar, mashg'ulotlarning jismoniy va ruhiy og'irligi, raqobat kuchi, shuningdek, turnir va musobaqalardagi hayajon, g'alabasiz chiqish yoki muvaffaqiyatsizlik holatlarining barchasi sport o'quvchilari iroda kuchi va mustahkamlik darajasiga bog'liq bo'ladi.

Kalit so'zlar: sport maktabi, o'quvchilar, irodaviy holat, diagnostika, psixologik baholash, iroda sifatlari, sportchilarda iroda, shaxsiy rivojlanish, tarbiya, motivatsiya.

Irodani aniqlash va rivojlantirish uchun bir nechta diagnostik usullar, tizimli yondashuvlar ishlab chiqilgan. Sport maktabi o'quvchilarining psixologik portretini aniqlashda ularning irodaviy holatini o'rganish alohida diqqat markazida bo'lishi kerak. Sababi, sport maktabi o'quvchilari ko'pincha yosh bolaning o'ziga xos shaxsiyati, oiladagi va maktabdagi ijtimoiy holati, o'qituvchilar va murabbiylarning yondashuvi, do'st muhitidan kelib chiqib rivojlanadi. Odatda, sport mashg'ulotlariga qatnashuvchi maktab o'quvchilari ichida iroda kuchi yuqori, bardam, sabrli va mehnatsevar qatlam shakllanadi. Bu irodaviy sifatlarni o'z vaqtida aniqlab, to'g'ri yo'naltirish orqali sport sohasida yuqori natijalarga erishish mumkin. Diagnostika jarayonida sport maktabi o'quvchilarida quyidagi irodaviy sifatlarni aniqlab o'rganiladi: mustaqillik, o'zini boshqara olish, maqsadlilik, bardoshlik, qat'iylik, tashabbuskorlik, mas'uliyat, do'stona va jamoaviy ishlash qobiliyati hamda o'z oldiga maqsadlar qo'yib, unga erishishda fidoyilik. Ushbu irodaviy sifatlarning rivojlanishi uchun sport mashg'ulotlari, musobaqalar, tarbiyaviy suhbatlar, psixologik trening va pedagogik nazorat tizimi muhim rol o'ynaydi. Sport maktablarida o'quvchilar psixologiyasi, ularning iroda va ruhiy mustahkamligi doimiy tahlil qilinib, har bir sportchi uchun individual yondashuv asosida o'tkazilishi muhimdir.[1]

Sport maktabidagi o'quvchilar hayotida iroda asosiy motivatsion faktor hisoblanadi. Ularni yuqori cho'qqilar sari intilishga, o'z ustida ishlashga, qat'iylik ko'rsatishga va sport musobaqalarida muvaffaqiyatga erishishga ongli turtki beradi.

Aynan irodaviy holat va salohiyat ko'rsatkichlari orqaligina sportchilarda natijaga erishish real bo'ladi. Sportchi o'z maqsadiga sodiq qolib, qiyinchiliklarga bardosh berib, mashg'ulotlarni faol va izchil davom ettirish orqali o'zida irodaviy sifatlarni yanada mustahkamlaydi. Iroda darajasi past bo'lgan o'quvchilar sport mashg'ulotlarida jismoniy og'irlik, muvaffaqiyatsizlik, jamoa muhitida o'zini namoyon qila olmaslik, raqobatga dosh bera olmaslik, ruhan tez tushkunlikka tushish, qiyinchiliklarni chetlab yurish, shaxsiy natijalardan tezda qoniqish kabi ko'rsatkichlarga ega bo'ladi. Iroda kuchi rivojlangan sportchi esa qatingan mashg'ulotlarga qatnashib, o'zini doimiy rivojlantirib boradi, har qanday muammoli vaziyatlarda to'g'ri yo'l topa oladi va natijada sport maydonida ham, jamiyatda ham o'z o'rnini topa oladi.[2]

Sport maktabida o'quvchilarini irodaviy holatini aniqlash uchun qadimgi va zamonaviy diagnostik usullardan foydalaniladi. Bunda, birinchi navbatda, so'rovnomalar, testlar, psixologik suhbatlar, monitoring tizimi, progress va natijalarni tahlil qilish, shuningdek, murabbiy va psixologlar ishtirokida mustahkamlash dasturlari tashkil qilinadi. Bu jarayonlarni doimiy olib borish orqali sport maktabida yosh avlodning iroda kuchini oshirish uchun to'g'ri muhit va imkoniyatlar yaratiladi.

Iroda holati to'g'risida to'plangan natijalar asosida sport maktab o'quvchilari quyidagi bosqichlarga ajraladi: irodasi yuqori, o'rtacha va past darajadagi sportchilar. Ularni rivojlantirish uchun mos metodlar, treninglar va psixologik ishlar amalga oshiriladi. Masalan, irodasi past sportchilarga motivatsion suhbatlar, musobaqalarga tayyorlash, stressga bardoshlilikni oshirishga qaratilgan psixologik treninglar ko'proq beriladi. Shuningdek, murabbiy xatti-harakatlari, o'quvchilar bilan ishlash strategiyasi, rag'batlantirish va ishonch muhitini yaratish ham ushbu sifatlarni shakllantirishda asosiy omil hisoblanadi. O'quvchining sport maktabidagi faoliyatida iroda darajasi yuqori bo'lsa, u o'z yo'lga ishonch bilan qaraydi, murabbiyning ko'rsatmalarini to'liq bajaradi, musobaqalarda qatnashishdan cho'chimaydi, natijalarni doimiy yaxshilashga intiladi va o'z kuchini aniq baholay oladi. Har bir sportchi uchun individual yondashuv muhim bo'lib, iroda diagnostikasi natijalariga asoslangan holda tarbiyaviy va motivatsion ishlar olib boriladi.[3]

Sport maktabi o'quvchilarida irodaviy holat diagnostikasi o'z ichiga sport psixologiyasi, zamonaviy axborot texnologiyalari orqali monitoring, individual va guruh treninglari, motivatsion dasturlar, ota-ona va murabbiy ishtirokida tarbiyaviy ishlardan iborat kompleks tizimni qamrab olishi lozim. Iroda sifatlarini rivojlantirish uchun muntazam mashg'ulotlar, sport musobaqalariga tayyorgarlik, jamoa tadbirlari, sportchilarni rag'batlantirish ham asosiy o'rin tutadi. Sportda yuqori natijalarga erishishda iroda, maqsadlilik, qat'iyat, sabr va bardoshlilik juda muhim ekani barchaga ayon. Shu sababdan sport maktabi o'quvchilarining irodaviy holatini baholash, tahlil qilish va doimiy rivojlantirish ularda sport yutuqlariga erishish uchun zamin bo'ladi.

Irodaviy diagnostikaning asosiy maqsadi o'quvchilarning kuchli va zaif tomonlarini aniqlash, ularni rivojlantirish bo'yicha individual dasturlar ishlab chiqish va amaliyotga joriy etishdan iborat. Faqatgina irodaviy holati to'g'ri baholangan va tarbiyalangan sportchilar yuksak natijalarga erisha oladi.[4]

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, sport maktabi o'quvchilarida irodaviy holat diagnostikasi – sport bilan shug'ullanuvchi yoshlarning eng muhim psixologik xususiyatlarini o'rganish va aniqlashda zamonaviy yondashuv, aniq metodlar, psixologik tahlil, amaliyot va nazariyaning uyg'unligi zarur ekanligini ko'rsatadi. Irodaviy sifatlarni yuqori darajada shakllantirish va rivojlantirish – nafaqat sportdagi yutuq, balki shaxs sifatida yetilish, jamiyatda o'z o'rnini topish garovi hisoblanadi. Sport maktablaridagi psixologlar, murabbiylar va ota-onalarning hamkorligi, iroda sifatlarining doimiy diagnostikasi – sportchi shaxsining har tomonlama kamol topishiga eng muhim poydevor bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdurahmonova, M. M. (2018). "Sportchilar psixologiyasini rivojlantirishda irodaviy xususiyatlarni shakllantirish." *Psixologiya va Hayot*, 2(7), 110-116.
2. Ahmadaliyev, B. T. (2020). "Yosh sportchilarda irodani rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari." *O'zbekiston Fanlari Akademiyasi Xabarлари*, 4(5), 85-92.
3. Axmedova, S. Q. (2021). "Sport maktabi o'quvchilarida irodaviy sifatlarni baholash usullari." *Zamonaviy ta'lim*, 3(15), 49-54.
4. Fayzullayeva, N. T. (2019). "Irodaviy xislatlarni rivojlantirishda sport mashg'ulotlarining o'rni." *Yosh Olimlar Jurnalі*, 12(8), 74-77.
5. G'aybullayev, I. O. (2022). "Sportchilarda psixologik tayyorgarlik va irodaviy sifatlari." *Sport va Psixologiya*, 5(2), 33-41.
6. Hamroyev, M. A. (2020). "O'quvchi-yoshlar irodasini shakllantirishda sport o'yinlarining ta'siri." *Ta'lim va Tarbiya*, 8(3), 95-99.
7. Jo'rayev, L. H. (2021). "Sportchilar shaxsida irodaviy sifatlarni rivojlantirish va diagnostika qilinishi." *Zamonaviy Ilm*, 6(11), 100-106.